บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเกิดจากการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือสังคม และมีการกำหนดหรือทำความตกลงในระเบียบแบบแผนในการยึดถือปฏิบัติร่วมกันในสังคมหนึ่งๆ อีกนัยหนึ่งคือ มนุษย์แต่ละกลุ่มจะทำการสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมา ซึ่งระบบสัญลักษณ์ในแต่ละกลุ่มย่อมมีความหลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันไป อันจะมีผลต่อพฤติกรรมของคนในกลุ่มนั้นๆ ดังนั้น สิ่งที่เป็นที่ยอมรับในวัฒนธรรมหนึ่งจึงอาจไม่เป็นที่ยอมรับในอีกวัฒนธรรมหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อผู้ที่มาจากคนละสังคมวัฒนธรรมมีความจำเป็นต้องติดต่อหรือพบปะกัน จึงควรมีวิธีการที่ช่วยให้ทั้งสองฝ่ายสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด การสื่อสารต่างวัฒนธรรมจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ด้านความเข้าใจทางสังคมซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการสื่อสารเกิดขึ้น ด้านการทำงานที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ตลอดจนด้านการทำความตกลงร่วมกันระหว่างชาติ

แนวคิดเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงประมาณทศวรรษที่ 1950 เนื่องจากในเวลานั้น ประเทศสหรัฐอเมริกามีอิทธิพลเหนือหลายๆ ประเทศ และได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปประจำยังต่างประเทศ จึงมีการก่อตั้งหน่วยงาน Foreign Service Institute (FSI) ขึ้น ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (U.S. Department of State—DOS) เพื่อทำหน้าที่ฝึกอบรมนักการทูตรวมถึงเจ้าหน้าที่ชาวอเมริกันด้านอื่นๆ ที่จะต้องเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ และจากการที่ชาวอเมริกันเหล่านี้ต้องไปใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศนั่นเอง จึงได้มีการเล็งเห็นถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจในวัฒนธรรมและภาษาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ของตน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Leeds-Hurwitz, 1990: 262; Rogers, 1999: 68)

ในปี ค.ศ.1959 Edward T. Hall นักมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาอื่นๆ เช่น George L. Trager นักภาษาศาสตร์ ได้ร่วมมือกันคิดหาแนวทางที่จะช่วยให้นักการทูตและเจ้าหน้าที่เหล่านี้สามารถสื่อสารกับผู้ที่มาจากต่างวัฒนธรรมได้ดี รวมถึงเข้าใจความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของตนเองกับวัฒนธรรมที่จะไปอยู่ จึงได้มีการบัญญัติศัพท์ว่า "การสื่อสารต่างวัฒนธรรม" (Intercultural Communication) ขึ้น โดยในเบื้องแรก คำว่า *"การสื่อสารต่างวัฒนธรรม"*

มีความหมายว่า *การสื่อสารระหว่างบุคคลที่มาจากคนละประเทศ หรือเป็นความแตกต่างในระดับนานาชาติ (International Communication)* ต่อมา ได้มีการขยายแนวคิดเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมจากการสื่อสารระหว่างคนต่างชาติ มาเป็นการสื่อสารระหว่างคนที่มาจากต่างวัฒนธรรม รวมถึงการสื่อสารระหว่างคนที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ สถานภาพทางสังคม และอายุ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความที่จะใช้ในการศึกษาครั้งนี้จะมีความแตกต่างออกไปบ้าง ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

ถึงแม้ว่าในช่วงเริ่มต้น คือประมาณต้นถึงกลางทศวรรษที่ 1950 นั้น Hall และนักวิชาการอื่นๆ ใน FSI ได้เริ่มประยุกต์แนวคิดทางมานุษยวิทยามาปรับใช้ให้เป็นรูปธรรมขึ้น คือเน้นที่การฝึกอบรมนักการทูตและเจ้าหน้าที่อเมริกันให้สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้ที่อยู่ต่างวัฒนธรรมได้ โดยยังไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะริเริ่มสาขาวิชาใหม่ใดๆ ทั้งสิ้น แต่ Leeds-Hurwitz (1990: 263-264) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าผลงานของ Hall และคณะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของสาขาวิชาการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเนื่องจาก

1. มีการมุ่งเน้นไปที่ปฏิสัมพันธ์ (interaction) ของผู้ที่มาจากสังคมวัฒนธรรมที่ต่างกัน แทนที่จะเน้นรูปแบบของวัฒนธรรมหนึ่งๆ ดังเช่นการศึกษาตามแนวมานุษยวิทยาซึ่งนับว่าเป็นสาขาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในความหมายที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

2. มีการลดขอบเขตของการศึกษาลงจากระดับ Macro analysis หรือการศึกษาภาพรวมของวัฒนธรรมหนึ่งๆ มาเป็นระดับ Micro analysis หรือการศึกษาวัฒนธรรมหรือหน่วยย่อยภายในวัฒนธรรมใหญ่

3. มีการขยายแนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมให้ครอบคลุมถึงการสื่อสาร

4. Hall เป็นผู้ที่ริเริ่มแนวคิดที่ว่าการสื่อสารเป็นสิ่งที่มีรูปแบบ ซึ่งสามารถเรียนรู้และนำมาวิเคราะห์ได้เช่นเดียวกับวัฒนธรรม

5. Hall เสนอว่าในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่นนั้น ไม่จำเป็นที่คู่ปฏิสัมพันธ์จะต้องอยู่ในสถานการณ์ที่เผชิญหน้ากันเสมอไป เขาจึงเน้นไปที่แนวทางการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในหน่วยที่เล็กลงมา คือเน้นที่น้ำเสียง (tone of voice) ท่าทาง (gestures) เวลา (time) และระยะห่าง (spatial relationships) ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังมีผู้ศึกษากันถึงทุกวันนี้

6. แนวทางการฝึกอบรมที่ Hall ใช้ ยังคงเป็นแนวทางที่นักฝึกอบรมต่างวัฒนธรรมในปัจจุบันนำมาปรับใช้

7. มีการนำเอาแนวคิดเชิงภาษาศาสตร์มาใช้ในแบบจำลองของการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ซึ่งยังคงใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และเป็นที่มาของแนวทางการศึกษาแบบ Etic และ Emic ของการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรม

8. มีการขยายกลุ่มผู้รับการฝึกอบรมให้กว้างขึ้น คือนอกจากนักการทูตแล้ว ยังรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในธุรกิจนานาชาติด้วย และต่อมาครอบคลุมถึงผู้ที่จะเดินทางไปต่างประเทศตั้งแต่นักเรียน อาจารย์ที่รับผิดชอบในการสอนนักเรียนที่มาจากต่างวัฒนธรรม ไปจนถึงผู้อพยพ

นอกจาก Hall แล้ว นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา มีผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากหนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้จำนวนมาก เช่น *Intercultural communication: A reader* ในปี ค.ศ.1973 โดย Larry Samovar และ Richard Porter; *Introduction to intercultural communication* ในปี ค.ศ.1975 โดย John Condon และ Sathi Yousef; *The handbook of intercultural communication* ในปี ค.ศ. 1979 โดย Molefi Asante, Cecil Blake, และ Eileen Newmark (อ้างถึงใน Chen, 1998: 10)

หลังจากนั้น ในต้นทศวรรษที่ 1980 คือปี ค.ศ.1983 ได้เริ่มมีการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในเชิงทฤษฎีมากขึ้น คือมีการนำเอาทฤษฎีมาศึกษาและขยายให้ละเอียดขึ้นนอกเหนือจากการยกตัวอย่างประกอบแนวคิดเช่นที่เคยทำมาในอดีต (Leeds-Hurwitz, 1990: 269) ดังจะเห็นได้จากหนังสือทางวิชาการต่างๆ ที่เริ่มกล่าวถึงทฤษฎีการสื่อสารต่างวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น *Communicating with strangers: An approach to intercultural communication* (Gudykunst และ Kim, 1984); *Methods for intercultural communication research* (Gudykunst และ Kim, 1984); และ *Handbook of international and intercultural communication* (Asante และ Gudykunst, 1989) เป็นต้น

นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1973 ได้เริ่มมีการตีพิมพ์วารสารทางวิชาการเกี่ยวกับการสื่อสารนานาชาติและการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเป็นฉบับแรก คือ *The International and Intercultural Communication Annual* (IICA) โดยมี Fred Casmir เป็นบรรณาธิการ และต่อมาในปี ค.ศ. 1977 เริ่มมีการตีพิมพ์วารสารทางวิชาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม คือ *The International Journal of Intercultural Relations* (IJIR) โดยมี Dan Landis เป็นบรรณาธิการ (ทั้งนี้ ไม่รวมวารสาร American Foreign Service Journal ซึ่งจัดทำโดย FSI ในปี ค.ศ.1945) ทั้งวารสาร *IICA*

และ IJIR นี้ ส่งผลให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์และการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นไปอีกในปีต่อๆ มา

อาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่ในทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่การสื่อสารต่างวัฒนธรรมเริ่มได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นนี้ การศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในต่างประเทศได้รับอิทธิพล 3 ประการ (Chen, 1998: 12) คือจาก

1) The International and Intercultural Communication Annual (IICA) โดยบทความที่ตีพิมพ์ลงวารสารนี้ในระยะแรกจะเน้นเรื่องทฤษฎีการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ในช่วงทศวรรษที่ 1980 ถึงต้นทศวรรษ 1990 บทบรรณาธิการในวารสารดังกล่าวให้ความสำคัญกับงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ขณะที่ตั้งแต่ประมาณกลางทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา จะให้ความสำคัญเรื่องงานวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้น

2) The National Communication Association (NCA) หรือชื่อเดิมคือ The Speech Communication Association (SCA) ซึ่งมีการก่อตั้งแผนกส่งเสริมการศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมคือ International and Intercultural Communication Division และ

3) The International Communication Association (ICA) เป็นสมาคมที่มีการก่อตั้งแผนกส่งเสริมและเผยแพร่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเช่นกัน ได้แก่ Intercultural/Development Communication Division

นอกจากสมาคม NCA และ ICA ยังมีสมาคมอื่นๆ ที่มีบทบาทในการช่วยเผยแพร่งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม โดยตีพิมพ์ผลงานวิจัยลงในวารสารทางวิชาการของแต่ละสมาคมด้วย เช่น The Society for Intercultural Education, Training, and Research (SIETAR), Eastern Communication Association (ECA), Western Communication Association (WCA), Southern States Communication Association (SSCA), Central States Communication Association (CSCA) และเมื่อไม่นานมานี้ มีวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ออกใหม่อีก 3 ฉบับได้แก่ The Howard Journal of Communication, Intercultural Communication Studies และ World Communication (Chen, 1998: 13)

จากที่กล่าวมา จะสังเกตได้ว่าวิธีวิทยาการวิจัยของการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในต่างประเทศโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาในช่วงแรกๆ เน้นในเรื่องการวิจัยเชิงปริมาณ และเพิ่งจะเริ่มหันมาสนใจการวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ส่วนในเรื่องของประเด็นในการศึกษา

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นั้น จากการทบทวนบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร IJIR ที่ผ่านมาตลอด 22 ปี ของ Landis และ Wasilewski (1999) พบว่ามักจะมีการศึกษาในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การคิดเหมารวมเกี่ยวกับผู้ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มและผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในกลุ่ม (In-out-group stereotype)
- ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Intergroup conflict) เช่นความขัดแย้งในภูมิภาคตะวันออกกลาง และความขัดแย้งเรื่องเชื้อชาติในสหรัฐอเมริกา
- กระบวนการฝึกอบรม (Systematic training programs)
- ผู้เข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมอื่น ในช่วงเวลาหนึ่งๆ (Sojourner Research)
- กลุ่มย่อยข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural small group research)

ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ 2

จะเห็นได้ว่าวิชาการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ถือกำเนิดขึ้นโดยมีเป้าหมายที่ค่อนข้างชัดเจน มีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน และมีผู้ให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญคือ เมื่อเวลาผ่านไป ความเจริญก้าวหน้าของศาสตร์นี้กลับไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น หากได้แพร่ขยายไปยังประเทศในภูมิภาคอื่นๆ เช่นประเทศในทวีปยุโรป และเอเชีย รวมถึงประเทศไทยด้วย

อย่างไรก็ตาม ไม่มีการระบุอย่างชัดเจนว่าแนวคิดเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.ใด แต่จากการสำรวจวิทยานิพนธ์ที่ทำในประเทศไทย พบวิทยานิพนธ์ฉบับแรกที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งตรงกับปี ค.ศ.1983 ที่นักวิชาการในสหรัฐอเมริกาเริ่มศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในเชิงทฤษฎีมากขึ้น

ถึงแม้ว่าปีที่พบงานวิจัยดังกล่าวในประเทศไทยจะเป็นปีที่งานวิจัยในต่างประเทศเริ่มเน้นทฤษฎีการสื่อสารต่างวัฒนธรรมก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในประเทศไทยกับในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าการศึกษาในประเทศไทยยังมีความล้าหลังกว่าประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่มาก สถานศึกษาทั้งรัฐและเอกชนของไทยบางแห่งไม่มีการเรียนการสอนในเรื่องนี้ บทความทางวิชาการและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมโดยตรงยังคงมีจำนวนน้อย และไม่มีการรวบรวมอย่างเป็นระบบระเบียบ ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคอันสำคัญต่อนิสิตนักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจด้านการสื่อสารต่างวัฒนธรรมที่จะทำการศึกษาหรือค้นคว้าวิจัยให้มีประสิทธิภาพ

ขณะเดียวกับที่การศึกษาวิจัยด้านการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในประเทศไทยยังล้าหลังอยู่นั้น สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันกลับเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามและส่งผลให้มีความต้องการการศึกษาทางด้านการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ การสื่อสารต่างวัฒนธรรมเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทย ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความเจริญทางเทคโนโลยี ความเป็นโลกาภิวัตน์ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การอพยพย้ายถิ่นฐานหรือการไปตั้งรกรากในอีกสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง สาเหตุประการหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือจำนวนชาวต่างชาติที่เข้ามาลงทุนหรือเข้ามาทำงานในประเทศไทยที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นเหตุให้ชาวไทยต้องติดต่อสื่อสารกับชาวต่างชาติมากขึ้นในหลายๆ รูปแบบ เช่นการสื่อสารระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง และการสื่อสารระหว่างเพื่อนร่วมงานภายในองค์กร และต่างองค์กร เป็นต้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงก่อให้เกิดบริบททางการสื่อสารต่างวัฒนธรรมขึ้นมากมายเช่น บริบททางการท่องเที่ยว การศึกษา การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่น การทำงาน และการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

การศึกษาถึงสถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในประเทศไทย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สนใจเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเห็นถึงลักษณะโดยรวมของการสื่อสารต่างวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ จะไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ "การสื่อสารต่างวัฒนธรรม" แต่จะครอบคลุมขอบเขตที่กว้างขึ้นมาเป็น "การสื่อสารระดับวัฒนธรรม" ตามคำจำกัดความที่จะกล่าวถึงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

การวิจัยเรื่อง "สถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย" มีวัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อเป็นการสำรวจสถานภาพการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทยในวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาขึ้นไป โดยนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ ของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542

<u>วัตถุประสงค์เฉพาะ</u>

1. เพื่อศึกษากรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542
2. เพื่อศึกษาประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542
3. เพื่อศึกษาวิธีวิทยาการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542

ปัญหานำในการวิจัย

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการศึกษาเกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542 มีอะไรบ้าง
2. ประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542 มีอะไรบ้าง
3. วิธีวิทยาการวิจัยของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542 เป็นอย่างไร
4. ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542 มีอะไรบ้าง

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทย เป็นการศึกษาเรื่องหนึ่งที่มีนักวิชาการจากองค์กรหรือสถาบันต่างๆ ศึกษาอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตาม สำหรับการศึกษานี้ จะมุ่งสำรวจเฉพาะงานวิจัยซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขานิเทศศาสตร์หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร (ไม่ครอบคลุมถึงสาระนิพนธ์หรือรายงานในระดับปริญญาตรี และภาคนิพนธ์ (Master report) หรือรายงานในระดับปริญญาโท ซึ่งอาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสื่อสารในระดับวัฒนธรรมก็ได้) ตาม

หลักสูตรการเรียนการสอนระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตในประเทศไทย รวมถึงหลักสูตรร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและในต่างประเทศ (Joint programme) ที่มีการตีพิมพ์ในประเทศไทย โดยผู้วิจัยทำการรวบรวมวิทยานิพนธ์ต่างๆ จากฐานข้อมูลในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีการเรียนการสอนในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง 2542 เท่านั้น

2. การสำรวจสถานภาพการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในครั้งนี้ มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาในสาขานิเทศศาสตร์ที่เน้นการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของคู่สื่อสาร ไม่ได้ครอบคลุมถึงวิทยานิพนธ์ในสหสาขาอื่นๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และภาษาศาสตร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้อง และเป็นรากฐานของการศึกษาเรื่องการสื่อสารต่างวัฒนธรรม

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มคำที่ควรให้คำนิยามไว้ดังต่อไปนี้

1. **กรอบแนวคิด ทฤษฎี** หมายถึง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารต่างๆ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรม

2. **ประเด็นการศึกษา** หมายถึงสิ่งที่ผู้วิจัยเรื่องการสื่อสารระดับวัฒนธรรมทำการศึกษา ในที่นี้ครอบคลุมถึง 1.) ระดับการศึกษา (ได้แก่การสื่อสารต่างวัฒนธรรม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การสื่อสารนานาชาติ และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมผ่านสื่อ) 2.) แนวทางในการศึกษา 3.) หัวข้อที่ศึกษา 4.) ระดับการสื่อสาร 5.) บริบทการสื่อสาร และ 6.) คู่สัมพันธ์ในการสื่อสาร

3. **วิธีวิทยาการวิจัย** หมายถึงลักษณะงานวิจัย เครื่องมือในการวิจัย และวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ที่ผู้ศึกษาด้านการสื่อสารระดับวัฒนธรรมนำมาใช้

4. **ปัญหาและอุปสรรคในการศึกษา** หมายถึงสิ่งที่เป็นข้อจำกัดในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารระดับวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยปัญหาเกี่ยวกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี ปัญหาเกี่ยวกับวิธี

วิทยาการวิจัย ปัญหาเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานในการวิจัย ปัญหาเกี่ยวกับผลการวิจัย และปัญหาเกี่ยวกับการอภิปรายผล

5. **การสื่อสารระดับวัฒนธรรม** หมายถึง การสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่มคน หรือสังคมที่มีความแตกต่างกัน โดยมีลักษณะทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มเป็นตัวกำหนดรูปแบบการสื่อสาร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่ง "การสื่อสารระดับวัฒนธรรม" ออกเป็น 4 ระดับ ตามแนวทางการศึกษาความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมและการสื่อสาร (Areas of inquiry in the study of sociocultural variability and communication) ของ Gudykunst (1987: 849) ดังนี้

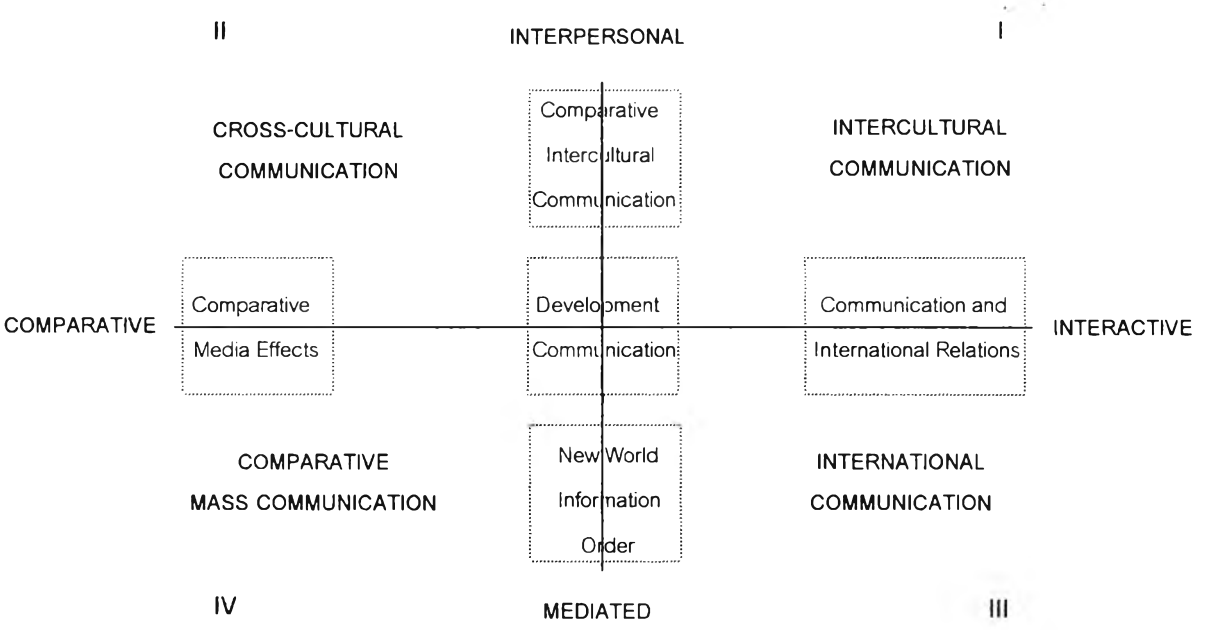

ภาพที่ 1.1 แสดง Areas of inquiry in the study of sociocultural variability and communication ของ Gudykunst,

จากภาพ 1.1 จะเห็นว่า "ระดับ" ในที่นี้ ครอบคลุมถึง

5.1 **การสื่อสารต่างวัฒนธรรม** (Intercultural communication) หมายถึง การศึกษากระบวนการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนที่มาจากสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมกลุ่มย่อย หรือผู้ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (ซึ่งในที่นี้จะไม่รวมถึงความแตกต่างทางเพศ และอายุ) โดยที่วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้การตีความและความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรจะเป็นของแต่ละฝ่ายต่างกันไป ซึ่งการจะให้เกิดความเข้าใจกันได้ จะต้องสร้างความหมายร่วมกันด้วย

5.2 **การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม** (Cross-cultural communication) หมายถึง การศึกษากระบวนการและพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในวัฒนธรรมหนึ่ง แล้วนำมา

เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกับกระบวนการและพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

5.3 **การสื่อสารนานาชาติ** (International communication) หมายถึง การศึกษากระบวนการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่อยู่ในประเทศหนึ่งกับผู้ที่อยู่ในอีกประเทศหนึ่ง โดยมีสื่อเป็นตัวกลางในการสื่อสาร และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้การตีความและความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรจะเป็นของผู้รับสารในแต่ละประเทศแตกต่างกันไป

5.4 **การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมผ่านสื่อ** (Comparative mass communication) หมายถึง การศึกษาเปรียบเทียบถึงกระบวนการสื่อสารผ่านสื่อในสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง กับในอีกสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง โดยมีวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้รูปแบบและกระบวนการสื่อสารในแต่ละสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกัน

ทั้งนี้ การจะพิจารณาว่าการสื่อสารในลักษณะใดเป็นการสื่อสารระดับวัฒนธรรม ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเป็นการมองจากมุมมองของผู้ใดด้วย เช่นหากเป็นมุมมองของชาวต่างชาติที่มองการสื่อสารหรือการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของคนไทย ก็อาจนับว่าเป็นการสื่อสารระดับวัฒนธรรมได้ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดไว้ว่าเป็นการศึกษาจากมุมมองของคนไทย

6. **ระดับของการสื่อสาร** หมายถึง ระดับของกลุ่มหรือหน่วยทางวัฒนธรรมต่างๆ ตั้งแต่ใหญ่ที่สุดไปจนถึงเล็กที่สุดที่มีการสื่อสารเกิดขึ้นได้ ระดับของการสื่อสารในที่นี้ครอบคลุมถึง

6.1 **ระดับตะวันออก/ตะวันตก** (East/West) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขอบเขตที่กว้างที่สุด คือระดับภูมิภาคของโลก ซึ่งแบ่งได้เป็นซีกโลกตะวันออกและตะวันตก โดยการสื่อสารในระดับนี้ จะมีการเปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมของประเทศตะวันออกและประเทศตะวันตกที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแต่ละซีกโลก โดยอาจเป็นการสื่อสารที่มีคู่ปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นการสื่อสารผ่านสื่อก็ได้

6.2 **ระดับทวีป** (Continents) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขอบเขตที่กว้างเป็นอันดับสอง คือในทวีปต่างๆ ของโลกซึ่งแบ่งได้เป็นทวีปอเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ แอฟริกา ยุโรป เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และออสเตรเลีย โดยในการสื่อสารระดับนี้ จะมีการเปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมของทวีปต่างๆ อันจะส่งผลต่อกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในแต่ละทวีป โดยอาจเป็นการสื่อสารที่มีคู่ปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นการสื่อสารผ่านสื่อก็ได้

6.3 **ระดับประเทศ** (Nations) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขอบเขตที่กว้างเป็นอันดับสาม คือในประเทศต่างๆ โดยจะมีการเปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นการสื่อสารที่มีคู่ปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นการสื่อสารผ่านสื่อก็ได้

6.4 ระดับกลุ่มย่อย (Subgroups) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขอบเขตที่แคบลงมาจากระดับประเทศ คือครอบคลุมถึงกลุ่มที่มีความแตกต่างชาติพันธุ์ต่างๆ (Ethnic groups) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อย เช่นชาวเขา รวมถึงกลุ่มที่มีความแตกต่างทางศาสนาและชนชั้นทางสังคมด้วย โดยการสื่อสารในระดับนี้ จะมีการเปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม ที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารที่มีคู่ปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นการสื่อสารผ่านสื่อก็ตาม

6.5 ระดับบุคคล (Individuals) หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในขอบเขตที่เล็กที่สุด เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มาจากสังคมวัฒนธรรมหรือประเทศที่ต่างกัน แต่บุคคลเหล่านี้ต้องสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มกลุ่มหนึ่งได้ เช่นในการสื่อสารระหว่างนักธุรกิจชาวไทยกับชาวญี่ปุ่น บุคคลที่ศึกษาจะต้องเป็นตัวแทนของนักธุรกิจไทย และนักธุรกิจญี่ปุ่นได้ การสื่อสารในระดับนี้จะมีการเปรียบเทียบอิทธิพลของลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่หล่อหลอมบุคคลนั้นๆ ที่มีต่อกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารที่มีคู่ปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นการสื่อสารผ่านสื่อ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ช่วยให้ทราบถึงสถานภาพการศึกษาวิจัยทางการสื่อสารระดับวัฒนธรรมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลสำหรับนักวิชาการและนักศึกษาที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าเรื่องการสื่อสารระดับวัฒนธรรมต่อไป รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจเรื่องการสื่อสารระดับวัฒนธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน